

Wilhelm Matzka (1798–1891)

Michaela Chocholová

Úvodní slovo

In: Michaela Chocholová (author); Ivan Štoll (author): Wilhelm Matzka (1798–1891). (Czech). Praha: Matfyzpress, 2011. pp. 3–6.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/402181>

Terms of use:

© Michaela Chocholová

© Ivan Štoll

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

ÚVODNÍ SLOVO

Tato monografie je rozšířenou verzí mé doktorské disertační práce, jež byla obhájena v listopadu 2011 na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Je věnována životu a dílu Wilhelma Matzky (1798–1891), profesora matematiky na pražské technice a univerzitě, dlouholetého člena *Královské české společnosti nauk* a autora několika monografií, učebnic a řady odborných článků z matematiky, fyziky, chronologie, astronomie a geodézie. Práce je zcela původní, přináší zhodnocení Matzkova života, jeho vědeckých, odborných, pedagogických a organizačních aktivit. Díky historickým exkurzům a vzájemným souvislostem podává pohled na stav a vývoj německého, českého i evropského matematického prostředí v 19. století.

Učitelskou dráhu W. Matzka zahájil v rakouské armádě, když jako poručík vídeňského sboru bombardýrů vyučoval ve sborové škole vyšší matematiku a mechaniku. V té době se také rozhodl pro pedagogickou dráhu mimo armádu. Pilně navštěvoval nepovinné matematické a fyzikální přednášky na vídeňské univerzitě a polytechnice, v dobře vybavené armádní knihovně vášnivě studoval klasická matematická díla, úspěšně přepracoval a zmodernizoval obsáhlé učebnice matematiky, které byly pro výuku ve sboru používány beze změny již více než půl století.

Po absolvovaném konkurzu nastoupil v roce 1837 jako řádný profesor elementární matematiky na filozofickou školu v Tarnově, která byla nově zřízena jako dvouletý kurz zaměřený na přípravu studentů k univerzitnímu studiu. Když byl ve 40. letech založen časopis *Archiv der Mathematik und Physik*, W. Matzka jej nejen pečlivě pročítal, ale rovněž do něho sám nadšeně přispíval. Během dvanáctiletého působení v Tarnově publikoval rozsáhlou monografii o chronologii a bezmála dvacítku delších či kratších článků věnovaných převážně geometrii.

Koncem 40. let přišel W. Matzka do Prahy. Po krátkém působení na polytechnice byl v roce 1850 jmenován řádným profesorem matematiky s německou vyučovací řečí na pražské univerzitě, kde působil až do roku 1871. Pravidelně vyučoval algebru, diferenciální a integrální počet, planimetrii, stereometrii, analytickou geometrii a sférickou trigonometrii. V dalších přednáškách se věnoval aktuálním a moderním oblastem. Vykládal tak o počtu pravděpodobnosti, teorii čísel, rovnicích vyšších stupňů a základech variačního počtu. Zaměřil se především na výchovu budoucích středoškolských učitelů, dohlížel na zkoušky učitelské způsobilosti, podílel se na fakultním a univerzitním dění. Vedle toho aktivně působil v *Královské české společnosti nauk*, pokračoval v sepisování učebnic, článků a odborných prací. Z tohoto období pochází jeho nejvýznamnější matematické práce věnované výuce a historii logaritmu, komplexním čísly, historii algebraických rovnic, determinantům a jejich aplikacím v analytické geometrii. Publikoval také několik článků z geometrie, rovinné a sférické trigonometrie, matematické analýzy, dvě pojednání z geodézie, tabulky pro přepočítání rakouských peněz a obsáhlé pojednání z chronologie. Ovlivněn dlouholetým suplováním stolice matematické fyziky na univerzitě sepsal několik více či méně rozsáhlých fyzikálních prací.

Tato monografie obsahuje jedenáct kapitol, závěrečné zamyšlení, faktografické a obrazové přílohy, anglické a německé resumé, seznam prostudovaných archivních pramenů a použité literatury.

Úvodní kapitola má výrazně biografický charakter; podrobně popisuje Matzkovy životní osudy, pedagogické, odborné, organizační a spolkové aktivity. Předchází jí stručný přehled významných Matzkových životních dat. Je nutno zmínit, že se i přes obsáhlou a důkladnou badatelskou činnost v našich i zahraničních archivech a knihovnách nepodařilo dohledat Matzkův portrét; pravděpodobně se nedochoval.

Druhá kapitola rozebírá dvoudílnou učebnici matematiky, kterou W. Matzka sepsal pro výuku ve škole vídeňského sboru bombardýrů i dalších vojenských školách. Detailně v ní zpracoval učivo od základů aritmetiky přes algebru a geometrii až po vyšší analýzu.

Třetí kapitola podává přehled o Matzkových aktivitách v geometrii, goniometrii, rovinné a sférické trigonometrii. Během více než třicetileté činnosti sepsal 19 více či méně rozsáhlých odborných statí, v nichž se zmíněné oblasti často prolínají, doplňují nebo na sebe navazují; proto byly zpracovány společně.

Ve čtvrté, páté a šesté kapitole jsou podrobně analyzovány a zhodnoceny Matzkovy práce o logaritmech, komplexních číslech a determinantech. Jedná se o učebnice, obsáhlá pojednání nebo monografie, které vystihují jeho orientaci na moderní témata dané doby.

S ohledem na zařazení Matzkových prací do dobového kontextu tvoří úvod třetí až šesté kapitoly stručný nástin historie dané disciplíny. V závěru kapitol jsou navíc připomenuty podobné aktivity a díla dalších českých i evropských matematiků, vysokoškolských a středoškolských profesorů.

Sedmá kapitola je věnována Matzkovým publikacím, které se týkají teorie čísel, matematické analýzy, algebry a její historie, logické výstavby matematiky a základů statistiky; uvedeny jsou také jeho dva dochované matematické rukopisy.

Osmá kapitola dokumentuje Matzkův zájem o oblasti spojené s matematickými aplikacemi. Podrobně analyzuje jeho činnost v chronologii, přibližuje jeho práce z astronomie, geodézie a speciální tabulky.

Devátá a desátá kapitola jsou věnovány Matzkovým aktivitám ve fyzice. Devátá kapitola připomíná jeho pedagogické a odborné působení v této oblasti, desátá kapitola přináší hlubší analýzu jeho fyzikálních prací.

V jedenácté kapitole je přiblížen Matzkův rukopis z šachové teorie.

Závěrečné zamyšlení přináší stručné shrnutí výsledků práce, připomíná úskalí badatelské činnosti, ukazuje návaznosti na již existující studie věnované matematice a jejímu vyučování v našich zemích a možnosti dalšího využití práce.

V závěru jsou zařazeny faktografické přílohy. Jedná se o podrobný seznam Matzkových publikací doplněný odkazy na jejich recenze a citace v referativních

časopisech a bibliografických pracích, přehled jeho pedagogické činnosti a seznam jeho korespondence dochované v českých a rakouských archívech. Následuje obrazová příloha obsahující reprodukce některých dobových dokumentů a ilustrací. Práci uzavírá anglické a německé resumé, seznam prostudovaných archivních pramenů a použité literatury.

* * * * *

Děkuji na tomto místě všem, kteří se mnou v uplynulých pěti letech diskutovali o osobnosti, pedagogické a odborné činnosti Wilhelma Matzky, o stavu, vývoji a významných představitelích německé matematiky v českém prostředí v průběhu 19. století. Z těchto rozhovorů vyplynula řada cenných podnětů. Velké poděkování za obětavé odborné vedení, za všestrannou pomoc, inspiraci a povzbuzení patří zejména mé školitelce doc. RNDr. Martině Bečvářové, Ph.D. Děkuji také oběma oponentům mé disertační práce, doc. RNDr. Jaroslavu Horovi, CSc., z Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, s nímž jsem navíc konzultovala kapitolu o šachové teorii, a RNDr. Magdaleně Hykové, Ph.D., z Dopravní fakulty Českého vysokého učení technického v Praze, a také doc. RNDr. Leo Bočkovi, CSc., z Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kteří velmi pečlivě přečetli text a jejichž připomínky přispěly mimo jiné k závěrečným úpravám monografie a k odstranění drobných nedopatření. Děkuji také doc. Ing. Ivanu Štollovi, CSc., z Fakulty jaderné a fyzikálně inženýrské Českého vysokého učení technického v Praze, který pro monografii sepsal kapitolu věnovanou odborné analýze Matzkova fyzikálního díla. Mé poděkování náleží také prof. PhDr. Marii Bláhové, DrSc., z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, s níž jsem podrobně konzultovala kapitolu o chronologii, Mgr. Miloši Dostálovi z oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny České republiky v Praze za pomoc při pátrání po Matzkových rukopisech i jejich následném zpracování a PhDr. Janu Škodovi z Archivu hlavního města Prahy za pomoc při archivním pátrání po Matzkově rodině. Zvláštní poděkování patří také mým kolegům Mgr. Daně Trkovské za přátelské diskuze o doktorském studiu, tématu disertační práce a pečlivé pročtení části rukopisu a RNDr. Ing. Jaroslavu Richterovi za pomoc při počítačovém zpracování obrazové přílohy práce. Rovněž děkuji svému příteli Jörgu Leonhardtovi za pečlivé pročtení německé části rukopisu a za všestrannou podporu, své sestře Ivetě a svým rodičům Marii a Františkovi Chocholovým za mnohaletou bezmeznou podporu, povzbuzování a trpělivost.

Děkuji také pracovníkům archivů a knihoven, kteří mi pomáhali při pátrání po archivních pramenech a literatuře. Při práci byly využity zejména materiály z následujících institucí: Archiv Univerzity Karlovy v Praze, Archiv Akademie věd České republiky v Praze, Národní archiv České republiky v Praze, Archiv hlavního města Prahy, Moravský zemský archiv v Brně, Zemský archiv v Opavě (pobočka Olomouc), Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Österreichisches Staatsarchiv in Wien, Archiv der Technischen Universität in Wien, Archiwum Diecezjalne w Tarnowie, Knihovna Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Knihovna Matematického ústavu Akademie věd České repub-

liky v Praze, Národní knihovna České republiky v Praze, Knihovna Národního muzea v Praze, Österreichische Nationalbibliothek in Wien, Universitätsbibliothek in Wien, Bibliothek der Technischen Universität in Wien, Bibliothek der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien.

Michaela Chocholová